

Az EIKON-katalógus bemutatójára

1997. november 21., péntek 19 óra

Szabó Lajos kiállítása áprilisban volt az Ernst Múzeumban. Most pedig be szeretnénk mutatni a kiállítás alkalmából tervezett katalógust, amelyben csak egy része látható az ott kiállított, több mint 250 rajznak.

Időközben megjelent Szabó Lajos 50 évvel ezelőtt tartott szemináriumi előadásainak első kötete is. Akkoriban, azaz fél évszázaddal ezelőtt Szabó még nem tulajdonított kifejezőerőt azoknak a finom ceruzarajzoknak, melyeket olvasmányai margójára vetett. De 1954-től kezdve ezekből a gondolati figurákból indultak ki, immár nagyobb formátumban a kalligrafikus rajzok.

A kiállítás címszava Eikon, görögül képet jelent. De az ortodox, görögkeleti keresztények az *eikon* szót másra is fenntartják. A mennybement Krisztust is így hívják, aki már nemcsak Isten képmása, mint minden ember, hanem Tőle megkülönböztethetetlen. Nos a kiállítás címszava, Eikon, arra hivatott, hogy fennen ragyogó és sötétlő fenségével egyetlen körré zárja Szabó életének fő témáit, egyetlen intertextuális összefüggésbe hozza mindazt, ami benne élt. Jóllehet, ő maga csak a kezdetét érte meg a kifejező nyelvezetek mára már kifejtett összefüggésrendszerének. Az intertextualitás mai szövegelméletének értelmében azonban Szabó Lajos rajzai, eleven gesztusainak kifejezőereje és élő szavainak beszédes hajlatossága egyetlen textust alkotnak. (Az előbbiekhöz kapcsolódik egy személyes emlékem róla. A kórházban feküdt, Düsseldorfban, amikor beszámoltam neki a francia strukturalizmus kezdeteiről. Még hallom, amint lassan tagolva kóstolgatja a nyelvén az új műszót: struk-tu-ra-liz-mus.)

Az Eikon, latinul *imago* már Krisztus előtt egy századdal azt jelentette: példaadó személy. Az így felidézett Központi személy, az Eikon szentsége, és a szakadást gyógyító, a szétszakadást letiltó áldása öröködik afelett, hogy szó és kép Szabó hagyatékában ne szakíttassék ketté, hanem maradjon olyan szigorú megfelelésben, mint a gnosztikus körtánc két előadója, misztériumjátékosa, átélője. Azé a táncé, melynek központi alakja az Eikon, és amelyről a gnosztikus himnusz kimondja: aki nem táncolja a körtáncot, nem is láthatja a középen állót.

E körtánc-hasonlat alkalmas arra, hogy két, egymás számára elidegenedettnek tűnő textust, az élő beszédet és a nyomot hagyó rajzot Szabó életművében, egy mozzanatba, a ma-

gasabbra törő megismerés mozzanatába fogja össze. Sőt az életmű valamennyi feloldhatatlannak tűnő ellentmondása között hidat képez. Így lehet Szabó számára például magától értetődő, és ebben egyetért Moses Hess-szel, hogy az európai forradalmi láncreakció kiindulópontja a bibliai messianizmus.

A filozófus Szabó örvénylően, egymásból eredő mozgásként fogta fel a szépség, a jószág és a szárnyaló értelem viszonyát, melyek úgy fonódnak össze az Eikonban, mint az út, igazság és élet. Ezeket együtt jelöli a szentírásokban a szent szó.

Szemináriumi előadásaiban az esztétika, az etika és a logika viszonyát Szabó úgy írta le, hogy ha bármelyiket is kiszakítjuk a körtáncból, lehetetlen megmondani róluk, mit is jelentenek. Az etika az alvilágot utazza be és a megszabadulás nyitját kutatja. A hazugság, erőszak és a mások kizsákmányolásának a sodrásából való megszabadulását, melynek a kulcsa a Megszabadult, azaz az Eikon maga. Ez a megszabadulás logikája. Ez az a logika, amely miatt Baudelaire Edgar Allen Poe-t tartotta mesterének. Szabó pedig a „Hit logikája” címen adott hírt róla. De a véges-végtelenbe nyíló áttekintés nélkül, azaz az esztétika nélkül a logikából szakosított logikává, szerszámmá válik, egy előre kitűzött szolgáltatás célszerszámmá.

Az esztétika, azaz a szóban forgó művészettelfogás, az Eikon utazása az alvilágba, és arra a földre, amely az alvilág ritmusára táncol. Ahová az Eikon egész emelkedettségét magával viszi. A krisztológia Eikonjának példáját Szabó is követte. Emelkedettsége Auschwitzba is elkísérte őt, ahol újságpapírfecnikre írt jegyzeteiben rendületlenül az értékek eredetét kutatta. Ez az emelkedettség jól felérezhető Vajda Lajosnak a katalógusban közölt, 1934-ben készült kollázsán is, melyben Vajda barátja portréját, mintegy megérezve a jövőt, akasztófák háttere előtt, hegedűszótól kísérve mutatja be.

A példamutató személyt nem szabad a nézeteire redukálni, mert így ideológussá válik, vaskalapos ideológussá. De pusztán az élettörténetének elmesélése is elfedő hibát ad. Szabó Lajost ezért a gnosztikus körtánc hasonlatában ragadom meg, melyben a három, egymástól idegenkedő szó, a szép, jó és az igaz egyesül, és amely három szó életének fő periódusait is jelölheti. A tánc örvénylő természete pedig lefedi azt a csörtetést, ami az életben kijutott neki.